

Komitet protiv torture

Zaključna zapažanja o šestom periodičnom izvještaju Bosne i Hercegovine¹

1. Komitet protiv torture je razmatrao šesti periodični izvještaj Bosne i Hercegovine (CAT/C/BIH/6) na svom 1578. i 1581. sastanku, održanim 10. i 13. novembra 2017. godine (vidjeti CAT/C/SR.1578 i 1581), te usvojio slijedeća zaključna zapažanja na svom 1602. sastanku (CAT/C/SR.1602), održanom 28. novembra 2017. godine.

A. Uvod

2. Komitet pozdravlja podnošenje šestog periodičnog izvještaja Bosne i Hercegovine, kao i informacije sadržanih u njemu. Ipak, ističe žaljenje što je izvještaj podnešen sa jednom i po godinom zakašnjenja.
3. Komitet cijeni da je imao priliku uključiti se u dijalog sa delegacijom države članice, kao i dobijene odgovore na pitanja i zabrinutosti koji su se pojavili tokom razmatranja izvještaja.

B. Pozitivni aspekti

4. Komitet pozdravlja ratifikaciju ili pristupanje slijedećim međunarodnim instrumentima za ljudska prava od strane države članice:
 - (a) Međunarodne konvencije o zaštiti svih osoba od prisilnog nestanka, 2012. godine;
 - (b) Konvencije Vijeća Evrope o spriječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, 2013. godine
5. Komitet također pozdravlja slijedeće zakonodavne mjere koje je država članica preduzela u oblastima od značaja za Konvenciju, odnosno usvajanje slijedećih zakona:
 - (a) Zakona o programu zaštite svjedoka u Bosni i Hercegovini, 2014. godine;
 - (b) Zakona o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine, 2015. godine;
 - (c) Zakona o strancima, 2015. godine i Zakona o azilu, 2016. godine;
 - (d) Zakona o pružanju besplatne pravne pomoći u Bosni i Hercegovini, 2016. godine.
6. Komitet pozdravlja napore države članice da prilagodi svoje politike i procedure kako bi se Konvencija primijenila, uključujući:
 - (a) Akcioni plan za djecu Bosne i Hercegovine za period 2015-2018., 2015. godine;

¹ Usvojenom od strane Komiteta tokom njegovog šezdeset drugog zasjedanja (6. novembar - 6. decembar 2017. godine)

- (b) Zvaničnu strategiju za borbu protiv nasilja u porodici i nasilja nad ženama za period 2015-19., 2015. godine;
- (c) Nacionalni akcioni plan za borbu protiv trgovine ljudima za period 2016-2019., 2015. godine;
- (d) Strategiju u oblasti migracija i azila i Akcioni plan za period 2016-2020., 2016. godine.

C. Glavni predmeti zabrinutosti i preporuke

Neriješena dopunska pitanja iz prethodnog izvještajnog ciklusa

7. U stavu 28. svojih prethodnih zaključnih zapažanja (CAT/C/BIH/CO/2-5), Komitet je zatražio od države članice da pruži dodatne informacije u vezi sa područjima od posebnog interesa koja je identifikovao Komitet. Komitet izražava zahvalnost državi članici na pružanju informacija Komitetu o ovim pitanjima (CAT/C/BIH/CO/2-5/Dodatak 1). Komitet smatra da su njegove preporuke koje se odnose na izmjene Krivičnog zakona u pogledu definicije seksualnog nasilja i prikupljanja podataka o slučajevima silovanja i seksualnog nasilja u ratu (CAT/C/BIH/CO/2-5, stav 9.) u potpunosti implementirane. Komitet, međutim, žali što su preporuke koje se tiču nekažnjivosti za ratne zločine te obeštećenja za žrtve torture i prisilnih nestanaka (ibid., stavovi 12., 18. i 24.), samo djelimično sprovedene.

Definicija mučenja

8. Iako pozdravlja izmjenu Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine iz 2015. godine, koja ima za cilj da uskladi član 190. sa Konvencijom, Komitet ostaje zabrinut zbog činjenice da krivično djelo mučenja iz Krivičnog zakona Republike Srpske ne sadrži sve elemente navedene u članu 1. Konvencije a da krivični zakoni Federacije Bosne i Hercegovine i Brčko Distrikta ne definišu zasebno krivično djelo mučenja. Komitet također žali što kazne za krivično djelo mučenja nisu dosljedne u cijeloj državi članici (članovi 1. i 4. ustanova socijalne zaštite).
9. **Podsjećajući na preporuke iz svojih prethodnih zaključnih zapažanja (vidjeti CAT/C/BIH/CO/2-5, stav 8.), Komitet podstiče državu članicu da pojača napore da uskladi pravnu definiciju mučenja u Republici Srpskoj i Brčko Distriktu sa Krivičnim zakonom Bosne i Hercegovine, kako bi bile u potpunosti u skladu sa definicijom sadržanoj u članu 1. Konvencije. Država članica treba osigurati da se djela mučenja kažnjavaju odgovarajućim kaznama, srazmjernim njihovoj teškoj prirodi, u skladu sa članom 4 (2) Konvencije, kao i da su kazne dosljedne na teritoriji cijele države članice.**

Osnovne pravne garancije

10. Uzimajući u obzir proceduralne garancije utvrđene u domaćem zakonodavstvu, Komitet je zabrinut zbog izvještaja da, u praksi, pritvorena lica ne uživaju uvijek sve osnovne pravne garancije od početka trajanja njihovog pritvora. Uz to, Komitet sa zabrinutošću primjećuje da novo usvojeni Zakon o pružanju besplatne pravne pomoći u Bosni i Hercegovini tek treba biti efikasno primijenjen. Komitet je dalje zabrinut zbog izvještaja da osobama koje su zadržane u policijskim stanicama nije eksplicitno zagarantovano pravo da zahtijevaju i dobiju medicinski pregled od strane nezavisnog ljekara, te da su policijski službenici često prisutni tokom medicinskih pregleda. Komitet također žali zbog informacija da se iz izvještaja dobijenih nakon obavljene medicinske procjene prilikom prijema u zatvor, izostavljaju izjave ili

objašnjenja zatvorenika o pronađenim povredama, te da se ovi medicinski pregledi često odvijaju u prisustvu zatvorskog osoblja (članovi 2., 11. i 12.).

11. Država članica treba, u zakonu i praksi, obezbijediti da svi pritvorenici dobiju sve osnovne pravne garancije od samog početka trajanja lišenja slobode, uključujući garancije navedene u članovima 13. i 14. opšteg komentara Komiteta broj 2 (iz 2007. godine) o primjeni člana 2. Konkretno, trebalo bi:

- (a) Usvojiti zakonodavne, administrativne i druge mjere kako bi se osiguralo da sva pritvorena lica, uključujući ona koja su zadržana u policijskim objektima, imaju pravo da, od samog početka trajanja lišenja slobode, zahtijevaju i dobiju medicinski pregled od strane nezavisnog ljekara, te da se pregled treba obaviti van vidokruga policijskih službenika i zatvorskog osoblja, osim ako ljekar u datom slučaju eksplicitno ne zahtijeva drugačije. Država članica također treba obezbijediti da zapisnik sačinjen nakon medicinskog pregleda, između ostalog sadrži: (i) izvještaj o izjavama osobe na koje se odnosi medicinski pregled (uključujući njegovo ili njeno zdravstveno stanje i bilo kakve navode o zlostavljanju); (ii) potpuni prikaz objektivnih medicinskih nalaza zasnovanih na temeljnom ispitivanju; i (iii) zapažanja zdravstvenog radnika u svjetlu (i) i (ii), koja ukazuju na konzistentnost između iznešenih navoda i objektivnih medicinskih nalaza. Rezultati pregleda trebaju biti dostupni dotičnoj pritvorenoj osobi i njegovom ili njenom advokatu. Zdravstveni radnici ne bi trebali biti izloženi bilo kakvoj vrsti nepotrebnog pritiska ili represivnih mjera od strane rukovodnog osoblja prilikom ispunjavanja ove dužnosti, niti bi tome trebala biti izložena dotična pritvorena lica;**
- (b) Ojačati sistem besplatne pravne pomoći, uključujući i efikasno sprovođenje Zakona o pružanju besplatne pravne pomoći u Bosni i Hercegovini, kako bi se osiguralo da se pravo pristupa kompetentnom i nezavisnom advokatu primjenjuje na svako lice koje je lišeno slobode i to od samog početka trajanja lišenja slobode, uključujući i osobe koje su zadržane u policijskom pritvoru;**
- (c) Redovno pratiti poštivanje zakonskih garancija od strane svih javnih zvaničnika te osigurati da su oni koji ne poštuju pomenute garancije propisno disciplinski kažnjeni.**

Zlostavljanje od strane policije

12. Uzimajući u obzir informacije koje je država članica pružila tokom dijaloga, Komitet je ozbiljno zabrinut zbog zaključaka iz izvještaja Evropskog komiteta za sprječavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) nakon njegove posjete državi članici 2015. godine, koji ukazuju na to da su pritvorenici redovno zlostavljani ili čak mučeni u policijskim objektima za zadržavanje i da je takva praksa ponovljenih šamara, udaraca, šutiranja i udara pendrekom u cilju iznuđivanja priznanja smatrana čak za normalnu. Komitet je ozbiljno zabrinut zbog izvještaja da je nekim pritvorenicima priječeno stavljanjem pištolja u usta i da su bivali podvrgnuti lažnom pogubljenju. Komitet izražava žaljenje što se ova grozna situacija nije promijenila od prethodnih posjeta CPT-a tokom 2011. i 2012. godine (članovi 12. i 13).

13. Komitet podstiče državu članicu da preduzme sve neophodne mjere kako bi:

- (a) Poslala jasnu poruku sa najvišeg mogućeg nivoa da je mučenje i zlostavljanje neprihvatljivo i da će počinioci biti krivično odgovorni za svoja djela;
- (b) Osigurala da se svi navodi o mučenju ili zlostavljanju od strane službenika za sprovođenje zakona brzo, temeljito i nepristrasno istraže od strane nezavisnog tijela, da su učinitelji propisno krivično gonjeni i, u slučaju da budu proglašeni krivim, osuđeni na kazne koje su srazmjerne teškoj prirodi njihovih zločina;
- (c) Razvila module za obuku policije o neprisilnim ispitivanjima i istražnim tehnikama u cilju smanjenja oslanjanja na priznanje kako bi se osigurale osuđujuće presude;
- (d) Obezbijedila postavljanje opreme za snimanje video zapisa u svim prostorijama koje se koriste za policijska ispitivanja, osim u slučajevima kada bi prava pritvorenika na privatnost ili povjerljivu komunikaciju sa advokatom ili doktorom mogla biti prekršena. Nezavisno nadgledanje snimanja video zapisa policijskih ispitivanja bi trebalo provoditi na redovnoj osnovi, a snimke učiniti dostupnim žrtvama mučenja ili zlostavljanja i njihovim advokatima, te ih prihvatiti u sudskim postupcima.

Nekažnjavanje za djela mučenja i zlostavljanja

14. Komitet je zabrinut zbog prijavljenog nedostatka jedinstvenog postupka za rješavanje žalbi od strane zatvorenika i zbog odsustva potpuno nezavisnog tijela za prijem i postupanje po žalbama protiv policije. Komitet posebno žali zbog činjenice da je u Kantonu Sarajevo policijska Jedinica za žalbe neposredno pod komandom Direktora policije i da predstavlja dio policijskih snaga, te da se počinioci često postavljaju kao kriminalistički istražitelji pritužbi protiv samih sebe. Komitet je također zabrinut zbog izvještaja da vlasti ne sprovode istrage o navodima o zlostavljanju kao i zbog izuzetno malog broja riješenih slučajeva; samo 2 slučaja su formalno riješena od 269 ukupno podnesenih žalbi između 2010. i 2013. godine u Republici Srpskoj. Komitet žali i zbog prijave da se medicinski pregledi, zahtijevani od strane podnosioca žalbe za zlostavljanje, često provode u prisustvu navodnog počinioca (članovi 12. i 13.).

15. Komitet apeluje na državu članicu da preduzme sve neophodne mjere za promjenu kulture nekažnjivosti mučenja i zlostavljanja, tako što će osigurati:

- (a) Da se sve pritužbe na mučenje i zlostavljanje brzo, nepristrasno i efikasno istraže, da se optuženi krivično gone i, ukoliko budu proglašeni krivim, osude na kazne proporcionalne težini njihovih djela;
- (b) Da se osnuje potpuno nezavisno tijelo za primanje i postupanje po navodima o mučenju i zlostavljanju i da takvo tijelo nema nikakvu institucionalnu ili hijerarhijsku vezu sa navodnim počiniocima;
- (c) Da se javni službenici pod krivičnom ili disciplinskom istragom zbog navodnog počinjenja djela mučenja ili zlostavljanja odmah suspenduju sa svojih dužnosti i da ostanu suspendovani u toku istrage, pod uslovom poštivanja načela pretpostavke nevinosti;
- (d) Da su žrtve zaštićene od zlostavljanja ili zastrašivanja koja mogu nastati kao posljedica njihovih pritužbi, da su adekvatno informisane o napretku i rezultatima njihovih pritužbi, da su u mogućnosti iskoristiti svoje pravo na pravni lijek i sudjelovanje u postupku kad god se ne slažu sa neaktivnošću tužilaštva.

Ratni zločini, uključujući krivična djela seksualnog nasilja povezana sa sukobima

16. Uzimajući u obzir najnovije informacije delegacije o izmjenama Državne strategije za rad na predmetima ratnih zločina, o tome da je formirana radna grupa za utvrđivanje novih rokova za procesuiranje slučajeva ratnih zločina, Komitet je zabrinut zbog činjenice da je broj predmeta koji su u toku i dalje veliki i da brojne presude donešene od strane Ustavnog suda tek trebaju biti izvršene. Komitet je ozbiljno zabrinut zbog informacije da osuđeni počinioci ratnih zločina seksualnog nasilja redovno dobijaju smanjene kazne bez individualne procjene i da im je dozvoljeno da plaćaju novčane kazne umjesto služenja kazne u zatvoru. Primjećujući ostvareni napredak u oblasti zaštite svjedoka u sudnicama, Komitet je i dalje zabrinut da se Zakon o programu zaštite svjedoka iz 2014. godine primjenjuje samo na svjedoke koji svjedoče pred Sudom Bosne i Hercegovine (članovi 2., 12. i 16.).
17. **Komitet poziva državu članicu da ubrza krivično gonjenje i procesuiranje predmeta ratnih zločina i da osigura:**
- (a) **Da su sva lica za koja se sumnja da su bili saučesnici u izvršenju ili izvršioци ratnih zločina, uključujući silovanje i seksualno nasilje, efikasno i brzo izvedena pred lice pravde;**
 - (b) **Da je domaće zakonodavstvo o ratnim zločinima usklađeno kroz cijelu državu članicu i da se dosljedno primjenjuje u skladu sa međunarodnim pravnim standardima;**
 - (c) **Da su preduzete zakonske mjere kako bi se osuđeni počinioci ratnih zločina spriječili od oslobađanja od svojih kazni, uključujući redovna smanjenja kazni i zamjenu zatvorskih kazni novčanim;**
 - (d) **Da se preduzimaju brze, efikasne i nepristrasne istrage navoda o zlostavljanju, odmazdi i zastrašivanju žrtava i svjedoka i da se najviši standard zaštite obezbjeđuje svjedocima i njihovim porodicama tokom krivičnog postupka, uključujući i proširenje primjene Zakona o programu zaštite svjedoka iz 2014. godine na sve domaće sudove.**

Obeštećenje za žrtve ratnih zločina uključujući i seksualno nasilje

18. Dok priznaje napore države članice od 2012. godine da uspostavi državne mehanizme reparacije, Komitet je ozbiljno zabrinut zbog dugotrajnog odlaganja usvajanja Nacrta državne strategije tranzicijske pravde, Nacrta zakona o zaštiti žrtava torture i civilnih žrtava rata i Programa za preživjele seksualnog nasilja vezanog za sukob. Komitet žali zbog činjenice da odsustvo državnog mehanizma za reparaciju primorava žrtve ratnih zločina, posebno one koje su preživjele seksualno nasilje tokom rata, da prolaze kroz složene i dugotrajne postupke na entitetskim nivoima kako bi dobili ograničenu pomoć, uključujući koristi iz oblasti socijalne zaštite. Komitet je također zabrinut zbog izvještaja da određene odredbe u prednacrta Zakona o zaštiti žrtava ratne torture Republike Srpske potencijalno isključuju mnoge žrtve nesrpske nacionalnosti od ostvarivanja njihovih prava na obeštećenje (član 14.).
19. **Komitet, podsjećajući na svoj opšti komentar broj 3 (iz 2013. godine) o primjeni člana 14. od strane država članica, poziva državu članicu da preduzme sve neophodne mjere kako bi žrtve mučenja i zlostavljanja, uključujući i žrtve seksualnog nasilja u ratu, mogle ostvariti svoje pravo na obeštećenje. Konkretno, trebala bi preduzeti korake da:**

- (a) **Uspostavi efikasan nacrt za reparaciju na državnom nivou kako bi se svim žrtvama ratnih zločina, uključujući i seksualno nasilje, pružili svi oblici obeštećenja, posebno putem ubrzavanja usvajanja Nacrta državne strategije tranzicijske pravde i Programa za preživjele seksualnog nasilja vezanog za sukob;**
- (b) **Razvije i usvoji okvirni zakon koji jasno definiše kriterije za dobijanje statusa žrtve ratnih zločina, uključujući i seksualno nasilje, i obezbijedi set posebnih prava i ovlaštenja zagantovanih žrtvama širom države članice;**
- (c) **Osigura da vlasti na entitetskom nivou uklone restriktivne i diskriminatorne odredbe u svom zakonodavstvu i politikama koje se odnose na obeštećenje za civilne žrtve rata, uključujući preživjele seksualnog nasilja tokom rata;**
- (d) **Prikupi podatke o broju žrtava, razvrstane prema starosti, polu i etničkoj pripadnosti, kako bi u potpunosti procijenila njihove potrebe i pružila im holističke usluge rehabilitacije, bez diskriminacije u pogledu njihovog mjesta prebivališta.**

Ombudsman i uspostavljanje Nacionalnog preventivnog mehanizma

20. Komitet je, kao i GANHRI Potkomitet za akreditiranje, zabrinut zbog ograničenog mandata Ombudsmena u promoviranju ljudskih prava, nedostatka nezavisnosti koja proizilazi iz ovlaštenja Parlamentarne skupštine da imenuje i razriješi Ombudsmena i nedovoljnih sredstava nakon značajnih smanjenja budžeta. Komitet je zabrinut zbog dugotrajnog odlaganja usvajanja amandmana na Zakon o Ombudsmanu za ljudska prava kao i zbog neuspjeha u uspostavljanju nacionalnog preventivnog mehanizma. Komitet također izražava žaljenje zbog izostanka objašnjenja od strane države članice u vezi sa izuzetno malim brojem osoblja dodijeljenog Odjelu za zaštitu pritvorenih/zatvorenih lica (član 2.).

21. Država članica treba preduzeti sve potrebne mjere kako bi:

- (a) **Ubrzala donošenje nacrta amandmana na Zakon o Ombudsmanu za ljudska prava;**
- (b) **Osigurala da (i) Ombudsmen ima dovoljno finansijskih i ljudskih resursa da u potpunosti izvrši svoja ovlaštenja na djelotvoran i nezavisan način, uz potpunu saglasnost sa principima koji se odnose na status nacionalnih institucija za promociju i zaštitu ljudskih prava (Pariški principi), (ii) se preporuke Ureda ombudsmena efikasno primjenjuju i (iii) nacionalni preventivni mehanizam čim prije bio uspostavljen.**

Uslovi u pritvoru

22. Uzimajući u obzir izgradnju novog državnog zatvora u Vojkovićima i renoviranja koja su u toku u postojećim objektima, Komitet ostaje zabrinut zbog prijavljenih podstandardnih, ponekad opasnih po život, uslova u pritvorskim jedinicama. Komitet je zabrinut da ekstremno loši uslovi preovladavaju u policijskim prostorijama za zadržavanje, uključujući nedostatak prirodnog svjetla, neadekvatnu ventilaciju i bijedne higijenske uslove. Primjećujući povećanu upotrebu alternativnih mjera kao što su kućni pritvor sa elektronskim nadzorom i služba u zajednici, Komitet ostaje zabrinut zbog teške prenatrpanosti u Kazneno-popravnom zavodu Sarajevo, kao i zbog nedovoljnog pristupa zatvorenika zdravstvenim uslugama, redovnim doktorima i smislenim aktivnostima. Iako je zapazio skorašnje angažovanje novog osoblja, Komitet i dalje žali zbog malog broja osoblja u većini zatvora u Federaciji Bosne i Hercegovine. Komitet također uzima u obzir čestu pojavu nasilja među zatvorenicima i izražava žaljenje zbog nedostatka informacija o preventivnim mjerama koje je preduzela država članica te o njihovom uticaju (članovi 2., 11. i 16.).

23. Država članica bi trebala pojačati svoje napore u cilju poboljšavanja uslova u zatvorima i policijskim prostorijama za zadržavanje, te obezbijediti da budu u skladu sa Standardnim minimalnim pravilima Ujedinjenih nacija za postupanje sa zatvorenima (Pravila Nelson Mandela). A posebno bi trebala da:

- (a) Smanji nivo pretrpanosti zatvora, korištenjem alternativa zatvaranju u skladu sa Standardnim minimalnim pravilima Ujedinjenih nacija za mjere alternativne institucionalnom tretmanu (Tokijska pravila) i Pravilima Ujedinjenih nacija za postupanje sa ženama zatvorenica i primjenu alternativnih mjera prema ženama prestupnicama (Bankoška pravila), te ubrzanjem izgradnje novog državnog zatvora u Vojkovićima;**
- (b) Poboljša materijalne uslove u zatvorima i policijskim prostorijama za zadržavanje, u pogledu prirodnog svjetla, ventilacije i kreveta potrebnih za zadržavanje preko noći, te da garantuje pritvorenima pristup odgovarajućoj hrani i vodi;**
- (c) Obezbijedi adekvatan pristup zdravstvenim uslugama visoke kvalitete i osigura da se dostupnost ljekara u zatvoru može porediti sa onom izvan zatvora;**
- (d) Usvoji preventivne mjere za smanjenje nasilja među zatvorenima, putem povećanja broja zatvorskog osoblja i njihovog obučavanja o odgovarajućim i djelotvornim odgovorima na slučajeve nasilja među zatvorenima te da osigura da se svi slučajevi nasilja među zatvorenima registruju i istraže, a da se oni koji se proglašavaju krivim kazne kaznama proporcionalnim težini njihovog prijestupa;**
- (e) Unaprijedi stručne i fizičke aktivnosti koje se pružaju pritvorenima, kako bi se olakšala njihova reintegracija u društvo.**

Odsjek za posebni režim i jedinica za pojačani nadzor u Republici Srpskoj

24. Komitet je zabrinut zbog odsustva proceduralnih garancija u slučajevima kada je pritvorenik, za kojeg se utvrdi da remeti red ili se ponaša provokativno, smješten u odsjek za posebni režim sa pojačanim nadzorom u ustanovama zatvorenog tipa u Republici Srpskoj (članovi 2., 11. i 16.).

25. Komitet preporučuje državi članici da dopuni Zakon o posebnom režimu kako bi se osiguralo da odluka o smještanju zatvorenika u jedinicu za pojačani nadzor nije proizvoljno donešena a da je zatvorenima koji su podvrgnuti ovom smještaju zagarantovano pravo na žalbu nezavisnom organu.

Prisilni nestanci

26. Uzimajući u obzir korake preduzete u pravcu uspostavljanja Centralne evidencije nestalih osoba (CEN), Komitet je i dalje zabrinut zbog izvještaja da više od polovine slučajeva nestalih osoba nije verifikovano, da Institut za nestale osobe nastavlja da prolazi kroz smanjenja budžeta, manjak osoblja i nedostatak neophodne opreme, a da fond za porodice nestalih osoba nije uspostavljen zbog političkog neslaganja. Komitet žali zbog nedostatka podataka o pomoći koja se pruža porodicama nestalih osoba (članovi 1., 4., 14. i 16.).

27. Komitet poziva državu članicu da, u skladu sa Zakonom o nestalim osobama, bez odlaganja dovrši osnivanje centralne evidencije nestalih osoba te da uspostavi fond za porodice nestalih osoba. Država članica treba Institutu za nestale osobe također obezbijediti i

dovoljno finansijskih i ljudskih resursa neophodnih za obavljanje njegovih funkcija bez ikakvog ograničenja, te osigurati da Institut raspolaže odgovarajućom tehnologijom i opremom, neophodnom za otkrivanje i ekshumaciju grobnica. Država članica bi trebala i skupiti podatke o pružanju pomoći porodicama nestalih osoba i tačno procijeniti njihove potrebe, uključujući i usluge rehabilitacije.

Izbjeglice i zabranja protjerivanja

28. Komitet je zabrinut zbog izuzetno niske stope uspješnih zahtjeva za azil u državi članici i sa zabrinutošću ističe da nijedan izbjeglički status nije odobren 2015. i 2016. godine. Iako domaće zakonodavstvo o azilu omogućava pristup pravima izbjeglica i azilanata, Komitet je zabrinut da u praksi, neadekvatna pravna pomoć i usluga prevođenja slabog kvaliteta, sprječavaju tražioce azila da pristupe postupku azila i da budu identifikovani u ranoj fazi. Komitet sa zabrinutošću napominje da je u 2016. godini, 42 posto azilanata zatražilo azil tek nakon što su bili smješteni u imigracioni pritvor. Komitet je također zabrinut zbog informacija da država članica pritvara azilante sa neriješenim zahtjevom za azil, te da žalbeni postupak pred Sudom Bosne i Hercegovine ili Ustavnim sudom nemaju automatsko suspenzivno dejstvo na nalog za deportaciju (članovi 2., 3. i 16.).
29. **Država članica treba osigurati punu zaštitu od protjerivanja putem uspostavljanja neophodnih pravnih i administrativnih garancija i pravnih sredstava u postupcima prinudnog povratka te time u svakom trenutku garantovati da nijedna osoba kojoj je potrebna međunarodna zaštita neće biti vraćena u zemlju u kojoj je u opasnosti da bude podvrgnuta mučenju ili okrutnom, nehumanom ili ponižavajućem postupanju, uslovima ili kazni. U tu svrhu, država članica bi trebala:**
- (a) **Olakšati pristup brzom, pravičnom i individualiziranoj proceduri određivanja izbjeglica putem obezbjeđivanja blagovremene identifikacije tražilaca azila i obučavanjem graničnih policajaca i imigracionih službenika o brzom pružanju informacija o pravu na traženje azila;**
 - (b) **Garantovati azilantima, u zakonu i praksi, pristup nezavisnoj, stručnoj i besplatnoj pravnoj pomoći i uslugama prevođenja, tokom čitavog postupka azila;**
 - (c) **Unaprijediti kapacitete imigracionih službenika da temeljito procjenjuju informacije o zemlji porijekla i da primjenjuju razumne standarde za dokazivanje progona sa kojima se suočavaju kandidati za azil;**
 - (d) **Uzdržavati se od pritvaranja izbjeglica, azilanata i ilegalnih migranata na duže vrijeme i koristiti pritvor samo kao posljednje sredstvo i to na što je moguće kraći vremenski period, uključujući i putem promoviranja alternativa pritvaranju.**

Maloljetnička pravda

30. Iako pohvaljuje usvajanje Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u kontaktu sa zakonom iz 2011. godine od strane Republike Srpske i pozdravlja otvaranje Odgojno-popravnog doma za maloljetnike u Orašju, Komitet je i dalje zabrinut zbog izvještaja da maloljetnici rijetko imaju koristi od usluga rehabilitacije i mjera alternativnih pritvoru, da su povremeno pritvoreni zajedno sa odraslima i da mogu biti podvrgnuti pritvoru sa produženim trajanjem prije samog suđenja (član 11.).

31. Država članica bi trebala u potpunosti uskladiti svoj sistem maloljetničkog pravosuđa sa međunarodnim standardima, uključujući i Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za maloljetničko pravosuđe (Pekinška pravila), putem:

- (a) Povećanja upotrebe alternativnih mjera osuđivanju i zatvaranju maloljetnika, te osiguranjem da se kazna zatvora koristi samo kao krajnje sredstvo i to na najkraći odgovarajući vremenski period, u skladu sa Pravilima Ujedinjenih nacija o zaštiti maloljetnika lišenih slobode (Pravila iz Havane);**
- (b) Obezbeđivanja obrazovnih i rehabilitacionih programa specijalno osmišljenih za maloljetnike;**
- (c) Osiguravanja odvojenog pritvaranja maloljetnika od odraslih u svim pritvorskim jedinicama.**

Nasilje nad ženama i nasilje u porodici

32. Ističući poboljšanja zakonskog okvira države članice o nasilju u porodici, Komitet je zabrinut zbog izvještaja da nasilje nad ženama ostaje široko rasprostranjeno i nedovoljno prijavljeno. Komitet je također zabrinut i zbog izvještaja o neadekvatnim mjerama zaštite i nedovoljnoj pomoći žrtvama. Komitet izražava žaljenje zbog nedostatka podataka, razvrstanih prema starosti i etničkoj pripadnosti žrtava, o slučajevima nasilja nad ženama (članovi 2., 12.-14. i 16.).

33. Država članica bi trebala pojačati svoje napore u borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, tako što će, između ostalog, osigurati da:

- (a) Su svi slučajevi nasilja nad ženama registrovani i brzo, efikasno i nepristrasno istraženi, da se optuženi krivično gone i, ukoliko budu proglašeni krivim, kazne u skladu sa težinom svojih djela;**
- (b) Žrtve nasilja u porodici imaju koristi od hitnih i efikasnih mjera zaštite i da imaju brz pristup dovoljno i adekvatno finansiranim skloništima, medicinskoj i pravnoj pomoći, psihosocijalnom savjetovanju i projektima socijalne podrške;**
- (c) Relevantni organi vlasti prikupe podatke, razvrstane po starosnoj i etničkoj pripadnosti, o svim oblicima nasilja nad ženama, kako bi se olakšala procjena rizika, poboljšala zaštita i procijenila situacija i uticaj preduzetih mjera.**

Trgovina ljudima

34. Primjećujući uvođenje posebnog krivičnog djela trgovine ljudima u krivične zakone svih entiteta tokom izvještajnog perioda, Komitet ostaje zabrinut zbog činjenice da je država članica osudila samo dva počinioca u 2016. godini, a niti jednog u 2014. i 2015. godini. Komitet je zabrinut i zbog izvještaja da tek nakon što službe za sprovođenje zakona pokrenu istragu i tužilac im dodijeli zvanični status žrtve, one mogu dobiti pomoć i podršku. Komitet je dalje zabrinut zbog izvještaja da mehanizmi upućivanja za žrtve nisu efikasni i da je sudijama i službenicima za sprovođenje zakona koji rade na predmetima trgovine ljudima potrebno više obuke (članovi 2., 12.-14. i 16.).

35. Država članica treba:

- (a) Snažno sprovesti zakonodavstvo protiv trgovine ljudima u borbi protiv trgovine ljudima putem blagovremenog, temeljnog i nepristrasnog ispitivanja svih navoda o trgovini ljudima, krivičnim gonjenjem optuženih te, ukoliko budu proglašeni krivim, kažnjavanjem kaznama srazmjernim težini njihovih djela;
- (b) Osigurati da žrtvin pristup svim oblicima obeštećenja, uključujući kompenzaciju, skloništa i usluge savjetovanja, ne zavisi od završetka krivičnog postupka, te namijeniti dovoljno sredstava za pomoć i usluge rehabilitacije žrtvama trgovine ljudima;
- (c) Poboljšati mehanizme upućivanja žrtava između pružalaca usluga i nadležnih organa vlasti;
- (d) Efikasno primijeniti Nacionalni akcioni plan za borbu protiv trgovine ljudima za period 2016-2019. godina i izvršiti procjenu uticaja prethodnog akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima;
- (e) Nastaviti ulagati napore u pružanje specijalizirane obuke pravosudnim djelatnicima i službenicima za sprovođenje zakona o postupanju u predmetima trgovine ljudima i o zaštiti žrtava.

Nasilje nad lezbijkama, homoseksualcima, biseksualnim, transrodnim i interseksualnim osobama

36. Komitet je zabrinut zbog izvještaja o tome da se lezbijke, homoseksualci, biseksualne, transrodne i interseksualne osobe, kao i pristalice ovih grupa, nastavljaju napadati, ugrožavati i zastrašivati i da nijedan od tih slučajeva koji su prijavljeni policiji i tužilaštvu nije procesuiran pred sudovima od 2015. godine. Komitet također žali zbog nedostatka sistematski prikupljenih podataka za zločine iz mržnje zbog seksualne orijentacije i spolnog identiteta (članovi 2., 12., 13. i 16.).
37. Komitet poziva državu članicu da javno osudi prijetnje i napade na lezbijke, homoseksualce, biseksualne, transrodne i interseksualne osobe i njihove pristalice, i da efikasno zaštiti ove grupe od prijetnji i napada zbog njihovog spolnog identiteta, seksualne orijentacije i aktivnosti. U tu svrhu, država članica treba:
- (a) Brzo, temeljito i nepristrasno istražiti sve prijetnje i napade na ove grupe, krivično goniti počinioc te, ako budu proglašeni krivim, kazniti ih u skladu sa težinom njihovih djela;
 - (b) Obezbijediti obuku službenicima za sprovođenje zakona i pravosudnim djelatnicima o zločinima iz mržnje, posebno o onim zasnovanim na seksualnoj orijentaciji i spolnom identitetu, te sprovesti sistematsko praćenje takvih zločina;
 - (c) Prikupiti statističke podatke, razvrstane prema starosnoj dobi, spolu i etničkoj pripadnosti žrtava, o pritužbama, istragama, krivičnom gonjenju i presudama u slučajevima zločina iz mržnje protiv lezbijki, homoseksualaca, biseksualnih, transrodnih i interseksualnih osoba, podizati svijest kao vidom suprotstavljanja predrasudama i stereotipima, i usvojiti relevantne politike za borbu protiv i sprječavanje zločina iz mržnje.

Obuka

38. Pozdravljajući uvođenje stručne obuke namijenjene zatvorskom osoblju u državi članici, Komitet izražava žaljenje što obuka o odredbama Konvencije nije obezbijeđena na redovnoj i obaveznoj osnovi za sve javne službenike uključene u postupanje sa osobama lišenim slobode. Komitet je također zabrinut zbog izostanka obuke o dokumentovanju i prijavljivanju povreda i drugih zdravstvenih posljedica koje proizilaze iz mučenja i zlostavljanja, na osnovu Priručnika za djelotvornu istragu i dokumentovanje torture i drugog okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (Istanbulski protokol) (član 10.).

39. Država članica treba preduzeti korake da:

- (a) Organizuje obuku o odredbama Konvencije, da apsolutna zabrana mučenja i prinudnih metoda ispitivanja postane obavezna za svo osoblje za sprovođenje zakona i druge javne službenike koji dolaze u kontakt sa osobama lišenim slobode, migrantima i azilantima;**
- (b) Osigura da Istanbulski protokol postane suštinskim dijelom obuke svih medicinskih radnika i drugih javnih službenika koji su uključeni u rad sa osobama lišenim slobode;**
- (c) Razvije i primijeni specifične metodologije za ocjenu djelotvornosti i uticaja obuke o sprječavanju mučenja i zlostavljanja, posebno u pogledu Konvencije.**

Dopunska procedura

40. Komitet zahtijeva od države članice da, do 6. decembra 2018. godine, dostavi informacije o praćenju preporuka Komiteta sadržanih u stavovima 13., 19. i 21. (b). U tom kontekstu, država članica se poziva da upozna Komitet sa svojim planovima za implementaciju, unutar predstojećeg izvještajnog perioda, nekih ili svih preostalih preporuka iz zaključnih zapažanja.

Druga pitanja

41. Od države članice se traži da široko razglasi izvještaj dostavljen Komitetu kao i predmetna zaključna zapažanja, na odgovarajućim jezicima, putem zvaničnih web stranica, medija i nevladinih organizacija.

42. Država članica je pozvana da dostavi svoj slijedeći izvještaj, koji će predstavljati njen sedmi periodični izvještaj, do 6. decembra 2021. godine. U tu svrhu, Komitet će, u dogledno vrijeme, poslati državi članici listu pitanja koja prethode izvještavanju, s obzirom na to da je država članica prihvatila da izvještava Komitet prema neobaveznom postupku izvještavanja.